

Szakmai zárójelentés

Áttekintés: Kutatási kérdések, főbb eredmények

A kutatás azt tűzte ki feladatul, hogy a politika kétféle értelmezése, a konfliktus- és a társulás- elvűség (disszociáció és asszociáció) elméleti elemzését, illetve ezek összekapcsolását végzi el. A projekt három éve alatt mindkét megközelítés kutatása, illetve kapcsolatuk problematizálása folyamatosan zajlott. Az első két évben a fókusz a konfliktuselvű felfogással kapcsolatos elméletalkotáson volt (a kutatási terv 1. pillére), mint különösen a sztaszisz, azaz polgárháború, viszály elméletalkotó képességének kibontása. Másrészt az asszociáció-központú felfogásnak a politika fogalmára való vonatkoztatása történt meg (a kutatási terv 2. pillére); ebbe a körbe sorolható a politika klasszikus, ógörög háttérű interpretációja, és különösképpen Arendt politikafelfogása. A harmadik évben ezek monográfiába foglalása, és így összekötésük zajlott, melynek eredménye egy, a L'Harmattan kiadónál megjelent monográfia: *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei* (2023). A kutatási projekt 3. pillére, miszerint, röviden, ez a kapcsolat a politika poszt-sztaszisz felfogásából bontható ki, az utolsó pályázati évben nemzetközi konferenciákon mutattam be, valamint ennek a gondolatmenetnek az egyes elemei a monográfiában olvashatók.

A kutatás politikaelméleti alapállása az volt, hogy a konfliktusok a politikában nemcsak eltörölhetetlen tényekként vannak jelen, hanem a demokratikus politikát illetően is konstitutív képességűek. Ez megegyezik a kortárs agonizmuselméletek alapfeltevésével, így a kutatás eredményei az ehhez való hozzájárulásként értelmezhetőek. A disszociatív politikára irányuló fogalomalkotási igény, amely a projektet jellemezte, mind a „politikai”, mind a „sztaszisz” fogalmát mozgósította, s utóbbiban, amely eredetileg viszályt vagy polgárháborút jelent, de a kortárs (poszt-Hobbésianus) politikaelméletekben is felbukkan, a legfontosabb elméletalkotási képességet látta. A kutatás harmadik szakaszában, mely az asszociatív felfogásnak a disszociatívba való integrálását kísérte meg, az látszódt, hogy ez a politikai ontológián, pontosabban a „politikai ontológiáján” keresztül lehetséges (lásd „Poszthérakleitoszi politikai ontológia: Politikai intenzitás és politikai egység.” In *Konfliktus és politika*, 47-68.). Ez a politikai lét karakterére irányuló kérdés tűnik felbukkanni a kutatás elméleti kiindulópontjának számító „politikai” fogalmában (és már a kutatási terv 1. pillérének címe, „The birth of politics” implikálta), de ugyanígy a politikai egyfajta alakja az az asszociatív felfogás is, amely az ókori poliszban és az ókori poliszra épülő politika-elméletalkotásban látszik. Mivel a sztaszisz, akár csak a schmittianus politikai, határfogalomként funkcionál, az ontológiai kérdéssel számba vehető a politikai lét határai is, amellyel a keletkezés és a pusztulás, de, a demokratikus politikára vonatkoztatva, a demokratikus és a nem-demokratikus politika közti különbség is megragadhatóvá válik.

Az asszociatív politikai felől való értelmezés nehézsége, s egyben a két megközelítés társítása abba a nehézségbe ütközik, hogy ezek a maguk elsődleges – önmagukra vonatkoztatott és önmagukkal azonos – szintjén egymással ellentétes megközelítések. Mindazonáltal az elemzés során viszonylag hamar kiderült, hogy – valamely mértékben – egymást is tartalmazzák (lásd „Konfliktus és demokrácia: Az agonizmus elméleti tere.” In *Konfliktus és politika*, 27-45). Ennél viszont fontosabb az a következmény, hogy részleges egymásra vonatkoztatással a politikaelmélet-alkotás elmélyíthető vagy annak új útjai nyithatóak meg. Ez az elmélyítés, lévén, a kiinduló alapállás a (demokratikus) agonizmus, annak részeként zajlott. Vagyis nem két álláspont kibékítésén és különbségeik elsimításán, hanem egy politikafelfogás értelmi lehetőségeinek kibontásában, illetve továbbgondolásában öltött testet.

A következőkben a kutatás eredményeit tematikusan csoportosítva mutatom be, igazodva a projekt tervében vázolt három pillérhez, melyeket egyszerűsítve 1) disszociatív, 2) asszociatív, 3) poszt-agonisztikus értelmezésekként fogok jelölni. Azt a megjegyzést fűzve a terv-eredmény viszonyához, hogy ezek a problémakörök egymásba is áthajlottak, s így sokszor egyazon cikkekben jelennek meg, de egy cikket csak egy helyen adok meg. Valamint, egyes problémák elméletileg is hathatós tárgyalása az eredetileg tervezetthez képest más útvonalakon volt megvalósítható, melyet szintén jelölök. A publikációk mellett megadom azokat a fontosabb konferencia-prezentációkat is, ahol ezek az elemzések – vagy azok egy része – elhangzottak.

Részletes kifejtés: Elméleti eredmények és publikációk

1. *A disszociatív értelmezés*

A politika disszociatív modelljében a következő főbb állítások körül szerveződtek a publikációk.

a) A konfliktus moderálása a demokratikus agonizmus feltétele.

A demokratikus agonizmus itt vázolt felfogásában a politikait érintő fő probléma a konfliktusok intenzitására vonatkozik, ahol mindkét szélső intenzitásfok (minimális és maximális) a politika megszűnésével egyenlő. A kortárs agonizmuselmélet mouffe-i felfogását követve a nem-demokratikus ellenségképzés a (demokratikus) politika határa, s ezt elsősorban intenzitáskérdésben közelítettem meg. Ennek előnye az egységes fogalomalkotás lehetősége a politika(i) kapcsán.

b) A schmitti politikai mint a politikaelmélet-alkotás agonisztikus kiindulópontja a demokratikusság kritériuma alá rendelve a moderálás (határvonás) előírásán túl elvezet a logosz által (vagy diszkurzív) módon szerveződő politikai közösségek értelmezése felé.

Utóbbi a politika arendtiánus, illetve poszt-arisztotelészi, továbbá szofista politikai filozófián alapuló felfogását jelenti. Ez egyben a politika másfajta definíciója is, a korábban jelzett asszociatív modell. Levezetésre került azonban, hogy ez nem jár együtt szükségszerűen a konfliktusnak a politikából történő kizárásával. Az innen, a posztschmittiánus modelltől levezetett, az agonista demokrácia érdekében értelmezett, és a politikára nézve konstitutív diszkurzivitás egy olyan elméletalkotási teret jelöl ki, ahol a politikait létrehozó nyilvános beszéd szükségszerűen ellentmondásban álló pozíciókkal terhelt. Ezen a ponton nem szükséges többet mondani az ellentmondások természetéről azon, a már a mouffe-i agonizmusban is jelenlévő állításon kívül, hogy a másikat ellenségnek tekintő álláspontok nem lehetnek részei a közös politikai térnek. Tehát van határvonás vagy kizárás a modellben, de az a demokratikus/nem demokratikus között húzódik, és a demokratikust határolja körül. Ezzel kijelöljük az agonista politikamodell terét.

A politikai fogalmától a diszkurzív politikai közösség koncepciójáig. In Cs. Kiss Lajos (szerk.): *Carl Schmitt fogadtatása a társadalomtudományokban I-II*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, pp. 909-926. (2022)

c) A poszt-schmittiánus politikaelméletalkotás a politika ontológiai szempontú megközelítése felé nyitja meg az utat.

Kifejtésének módját illetően kettős feltevéssel éltem: 1. Mind a disszociatív, mind az asszociatív politikafelfogás a politikai ontológiai kérdéskör felé vezet, kezelhető azon belül. 2. A „politikai ontológiája” középpontjában a politikai minőség, illetve a politika létrejötte és megszűnése áll,

vagyis a határviszonyok. Ez szelektív megközelítés, de a határviszonyok olyannyira alapvetőek, hogy mindegyik megközelítésben jelen vannak, illetve azokból kifejtethetők. A disszociatív modellben ezt Hérakleitosz olvasatán keresztül végeztem el, de jelen volt az asszociatívban és a komplex, poszt-sztaszisz modellben is.

A politikai fogalmának értelmezési lehetőségei a konfliktustól a depolitizálásig. In Pongrácz Alex (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Cs. Kiss Lajos tiszteletére. Ut vocatio scientia*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, pp. 113-130. (2021)

Poszthérakleitoszi politikai ontológia. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 47-68. (2023)

d) A politika konfliktusos felfogás szervezhető a sztaszisz fogalma körül is, de túl is mutat azon. A sztaszisz polgárháború, viszály, de van ezen túlmutató jelentése, melyet e tanulmány (illetve ennek bővebb, a kötetben megjelent változata) mutat be. A sztaszisz határ- vagy peremfogalom, melyet a politikai meghatározása során elemezni szükséges, miközben mint fogalom mindenekelőtt a disszociatív modellben kézenfekvő. Röviden, a sztaszisz nem egyszerűen csak a polgárháborút leíró kategória, hanem elméletalkotási értéke is van, fogalmilag releváns.

A sztaszisz mint politikaelméleti fogalom. In Daróczy Enikő; Laczkó Sándor (szerk.): *A vita. Heller Ágnes emlékére*. Szeged: Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, pp. 180-188. (2022)

e) A politikai meghatározása, mindenekelőtt a demokratikus agonizmus kapcsán nemcsak a konfliktusok intenzitása a kérdés, hanem a dominancia is.

Másképpen szólva a demokratikus agónt nemcsak a polgárháború, hanem az autokratikus gyakorlatok is határolják. Mouffe-ot követve az agonista demokraciáelméletnek van egy ontologikus és egy ontikus dimenziója, amelyek részben átfedik egymást. Jelen esetben az ontikus dimenzióról van szó, ennek jelentőségére és magyarázóképeségére elsősorban külföldi konferenciaelőadásokon hívták fel a figyelmem – az itt kifejtett agonizmuselméletnek van egy nagyon erős, kulturális vonatkozása. Ezek megjelenése eltérő helyen áll az ontikus-ontologikus tengelyen: az első cikk egy konkrét helyzetet elemez, ami egyébiránt lehatárolja azt is, hogy lehetséges-e szabadon beszélni az ontikusról; a második cikk elméletalkotási igénye a helyzetre vonatkozó elméletalkotásra is kiterjed. A harmadik tanulmány építi be ezeket az eredményeket az agonista elméletbe, habár ez részleges maradt, mivel az agonizmus olvasata az autoriterizálódás felől már önálló, a projekten túlmutató téma. Ám mint a demokratikus agonizmust határoló feltételt be szükséges mutatni.

Illiberal cultural war and hegemony-building in Hungarian academia: Scholars between co-optation and resistance. In Kováts Eszter (szerk.): *Culture Wars in Europe*. Washington DC: George Washington University, pp. 321-328. (2023)

Mozgástértől a szabadságig: Hatalmi stratégiák és döntési dilemmák politika és tudomány találkozásakor. *Politikatudományi Szemle*, 31(1), 7-30. (2022)

A konfliktus politikaelméleti helye és a klasszikus alapú elméletalkotás. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 7-22. (2023)

2. Asszociatív értelmezés

a) A polisz a politikai intenzív megmutatkozásának a helye, mely az asszociatív értelmezés számára példaértékű lehet.

Az asszociatív politikai kifejtésekor Arendt polisz- és politikafelfogása iránymutató lehet. Az asszociatív politikai megközelítésekor két tényezőt elemzek: a politika poliszhoz kötött

értelmét, és a klasszikus fogalmát mint módszertani keretet. Utóbbiban az így értett politikai lehet nosztalgia tárgya, de bírhat megismerési értékkel is. Itt elsősorban erről van szó, vagyis a görög polisz a politika példaszerű kifejeződési helye, azonban ez a klasszikus nem eleve adott, a kortárs politikaelméleti konstrukció tárgya. Az asszociatív politikainak elsősorban azért mintája, mert nem egyszerűen az agón, hanem ezt megelőzően az összegyűlés tere is.

A klasszikus eszméje: A kortárs politikaelmélet egyik forrásáról. *Politikatudományi Szemle* 30(2), 65-83. (2021)

b) Az asszociatív politikait illetően a logosz konstitutív és mindig pluralitásra utal.

A logosz mind fogalmilag, mind elméletalkotási értékét illetően több, mint pusztán beszéd. Ez a tézis levezethető Arisztotelész, valamint az antik, főleg a szofistákhoz köthető gondolkodásból. A retorika tudásterületként tágabb, mint a meggyőzés, a kontingens helyzetekhez kötődik. A logosz mint kitüntetett emberi képesség a közösség- végül a politikaalkotással van kapcsolatban. Emellett a logosz és a retorika egyaránt szorosan kötődik a szabadsághoz (parrhézia) valamint a közösség döntési képességéhez. Ezt tárgyalja a kötet első, bevezető jellegű tanulmánya a logosszal foglalkozó szakaszban. A szakasz második tanulmánya Arisztotelésznek, valamint Prótagorasznak a politika keletkezésére vonatkozó felfogását igyekszik bemutatni, illetve összevetni, melyek szerint a politika többlet és plurális. Utóbbi viszont felveti az agonizmusban már korábban is felbukkant problémát: mi a határa a pluralizmusnak, illetve mi lehet a megfigyelő pozíciója egy konfliktusos – egyben plurális – mezőben.

A logosz meghatározása: Retorika és polisz. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 125-134. (2023)

Logoszban élni: Retorika és pluralitás. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 135-148. (2023)

c) Az asszociatív politikaiban, ahol a logosz konstitutív, az egyenértékű a politikai cselekvéssel és a polisz cselekvési (választási) szabadságát illetően meghatározó.

A kötet záró fejezete a már az agón felől értelmezett asszociatív politikaiban rejlő szabadságpotenciállal foglalkozik. Másképpen szólva, a politikaiban rejlő szabadsággal, amely azzal elválaszthatatlan összeköttetésben áll. Ez ennek a kapcsolatnak, valamint az agonikus politikaihoz kötött szabadságnak az értelmezését jelenti. A szöveg rövid konklúziója, hogy az asszociatív politikai, a disszociatív agónnal kiegészítve, a – társadalmi-közösségi – lehetőségekről szól.

Logosz és cselekvés: A logosz teremtette politika és a politika mint szabadság. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 149-169. (2023)

3. Komplex, poszt-sztaszisz értelmezés

a) A logosz mindig plurális és a pluralitás konfliktust takar. Eközben a konfliktusban álló pozíciók mindig egy adott politikai térben foglalnak helyet, ahol az ebből a rendből kilépő harmadik pozíció fontos elméleti kihívás és nehéz gyakorlati feladat.

A konfliktusos politika, különösen az egymással ütköző álláspontok, olvashatóak a drámametafora felől. Ennek a kapcsolatnak a lehetőségeiből indul ki a kötet 4. fejezete, hogy elemezze az agonisztikus politikai teret, annak kompozíciós karakterét, határait, illetve a határon kívüli pozíciót. Ehhez mozgósítja az alábbi fogalmakat: keret, perem, khóra (és triton

genosz), és átértelmezi a toposz fogalmát, elsősorban a térhez képest. Mindezek tisztázása fontos a további elméleti-fogalmak tárgyalása érdekében.

Az agón retorikai feltételei. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 97-119. (2023)

b) A sztaszisz az a politikai ontológiai kategória, amely képes az agonisztikus határfogalomként funkcionálni.

A sztaszisz olyan elméleti fogalom, amely átfogja az agonisztikus és az antagonisztikus viszonyokat. Mint határfogalom, a következőképpen értelmezhető: mint konstitutív külső; mint poiézis; és mint reláció. Emellett az ellentétek összekötési pontjaként funkcionál, és jelöli az eldöntethetlenség helyzetét, amelyben az agonisztikus és antagonisztikus viszonyok szüntelen váltakoznak. Vagyis a sztaszisz itt egy olyan agonisztikus főfogalomként van kifejtve, ahol a disszociatív és az asszociatív politikai találkozik. Ezek az állítások, a *Lábjegyzetek Platónhoz* című kötetben, bővebben kifejtve a monográfia egyik központi fejezetében olvashatók.

Sztaszisz: A politikai ontológiai fogalom. In *Konfliktus és politika: Egy agonizmuselmélet keretei*. Budapest: L'Harmattan, 75-96. (2023)

c) A politika poszt-sztaszisz definíciója a normál politikát írja körül.

Az agonizmus mint elméleti irányzat abból indul ki, hogy a konfliktus elsődleges vagy másodlagos érték a politikában. A poszt-sztaszisz definíció arra utal, hogy a normalitáson túli konfliktusok tapasztalata meghatározó a normál politika fel- vagy újraépítése során. Állítható továbbá, hogy a normalitáson túlmenő konfliktus általában is a politika háttérét szolgáltatja, és ez olyan politikafelfogásnak a kiindulópontja lehet, amely képes teljesíteni a feljebb leírt agonisztikus feltételeket a pluralitásról és szabadságról, de tudatában van annak, hogy a politika jelentős, nem egyszer ontikusan is tragikus tapasztalatokból létrejövő közösségi teljesítmény.

Thinking about conflict: Stasis and the re-foundation of politics. *ECPR General Conference*, Innsbruck, 2022.08.22-26.

The Other as enemy and interlocutor: Interpreting the condition of stasis and politics. *Power, future, and agency: 8th International Power Conference*, 2022.11.24-26. University of Helsinki.